

SHILD - onderzoek Duitsland

ZelfHulp in Duitsland

Ontwikkeling • Werkzaamheid • Perspectief

Wat is het SHILD-onderzoek?

De SHILD-studie is een wetenschappelijk onderzoek, kwalitatief, kwantitatief en inhoudelijk naar het effect van zelfhulp op het gebied van gezondheid in Duitsland. Het Bondsministerie van Volksgezondheid heeft het project van 2012 tot 2018 gefinancierd.

5000

Mensen die direct of indirect betrokken zijn bij zelfhulp namen deel aan het onderzoek en beantwoordden de volgende vragen:

- ✓ **Wat is het doel van zelfhulp?**
- ✓ **Wat zijn de opgaven van zelfhulp?**
- ✓ **Hoe wordt zelfhulp ondersteund?**
- ✓ **Met wie werkt de zelfhulp samen?**
- ✓ **Wat zijn de effecten van zelfhulp?**

Wie namen deel aan het SHILD-onderzoek?

1.192 mensen als deelnemers vanuit zelfhulpgroepen

Er zijn ongeveer 100.000 zelfhulpgroepen in Duitsland. Uit 1.192 zelfhulpgroepen hebben deelnemers een vragenlijst ingevuld.

243 Verantwoordelijken van zelfhulporganisaties

Veel van de 100.000 zelfhulpgroepen zijn landelijk georganiseerd. Vertegenwoordigers van 243 zelfhulporganisaties hebben een vragenlijst ingevuld.

133 vertegenwoordigers van 'Selbsthilfe-kontaktstellen' (zelfregienetwerken)

Er zijn 299 Selbsthilfekontaktstellen in Duitsland. Medewerkers van 133 Kontaktstellen hebben een vragenlijst ingevuld.

73 Verantwoordelijken voor zelfhulp en gezondheidszorg

Er zijn 73 telefoongesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de zelfhulp en de gezondheidszorg.

Bovendien hebben 3.163 mensen met een chronische ziekte of hun familieleden vragenlijsten ingevuld.

2.870 daarvan hebben aangegeven momenteel wel of niet lid van een zelfhulpgroep te zijn:

Deelnemer aan een ZELFHULPGROEP

GEEN deelnemer van een zelfhulpgroep

142 deelnemers

Diabetes mellitus type 2

441 mensen met diabetes type 2

441 deelnemers

Prostaatanker

135 mensen met prostaatanker

440 deelnemers

Multiple Sclerose (MS)

631 mensen met MS

215 deelnemers

Tinnitus

114 mensen met tinnitus

164 deelnemers

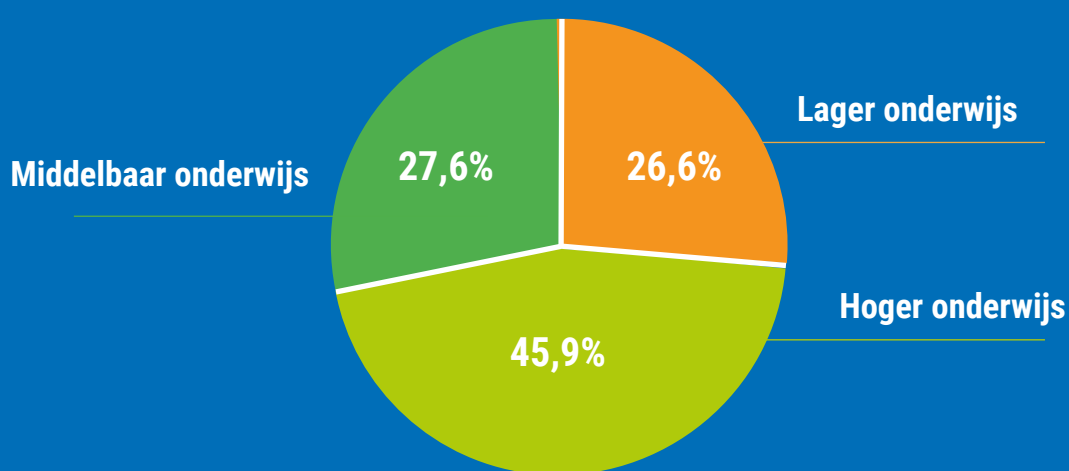
Dementie (verwanten)

147 verwanten van dementerenden

1.402 deelnemers aan ZELFHULPGROEPEN

1.468 NIET deelnemend aan zelfhulpgroepen

Wie neemt deel aan zelfhulpgroepen?

3 van 4

mensen nemen niet (meer)
deel aan het arbeidsproces

Meer vrouwen dan mannen

Meer ernstig zieken

Deelnemers aan groepen rond chronische ziekten zijn vaak zwaar ziek en hebben gemiddeld zelfs **drie chronische ziektes tegelijkertijd**

Meer sociaal geëngageerd

Deelnemers aan groepen zijn vaak meer dan gemiddeld geëngageerd en nemen vaker deel aan verenigingen of maatschappelijke organisaties.

Wanneer bezoeken mensen met een chronische ziekte voor het eerst een zelfhulpgroep?

Afhankelijk van de ziekte en de symptomen kan dit sterk variëren. Gemiddeld hebben de geïnterviewde deelnemers van zelfhulpgroepen **6 jaar na de diagnose** voor het eerst een zelfhulpgroep bezocht.

Jaren

Mensen met **Diabetes mellitus type II** - Gemiddelde duur van de ziekte bij toetreding tot een groep: **10 jaar**

Mannen met **prostaatkanker** - gemiddelde duur van de ziekte bij toetreding tot een groep: **2 jaar**

Mensen met **multiple sclerose** - gemiddelde duur van de ziekte bij toetreding tot een groep: **6 jaar**

Mensen met **oorsuizingen/tinnitus** - gemiddelde duur van de ziekte bij toetreding tot een groep: **9 jaar**

Ervaringen van respondenten met en zonder zelfhulpgroep

DEELNEMERS zelfhulpgroepen

Wat betekent het **deelnemen** voor u aan uw zelfhulpgroep?

96% Ik heb het gevoel niet alleen te zijn

92% Ik kan openlijk over mijn probleem praten

90% Ik leer van de ervaringen van de anderen

80% Ik leer beter met mijn ziekte of probleem om te gaan

60% Mijn deelname heeft een goede uitwerking op mijn relatie/familie

56% Ik heb veel minder last van mijn ziekte of probleem

Mensen die **GEEN** lid zijn van een zelfhulpgroep

Waarom neemt u **niet** deel aan een zelfhulpgroep?

65% Ik heb genoeg andere mensen om mee te praten

53% Ik denk me niet op mijn gemak te voelen in een zelfhulpgroep

38% Ik denk dat deelname aan een zelfhulpgroep mij zal belasten

35% Ik heb geen probleem

26% In mijn omgeving is geen passende groep te vinden

9% Ik ben bang dat mijn ziekte bekend wordt

9 van 10

groepsbegeleiders voelen zich persoonlijk verrijkt door hun taak in de zelfhulpgroep

9 van 10

bevraagden vinden in het algemeen wel dat zelfhulp zinvol is.

Zelfhulpgroepen bieden veel verschillende dingen

Zelfhulp betekent voor verschillende deelnemers veel verschillende dingen.
Maar zelfhulp betekent voor bijna alle deelnemers zeker één ding: **Zich niet alleen voelen.**

GEMEENSCHAP

Vreugde en verdriet delen.
Samen lachen.

COMMUNICATIE

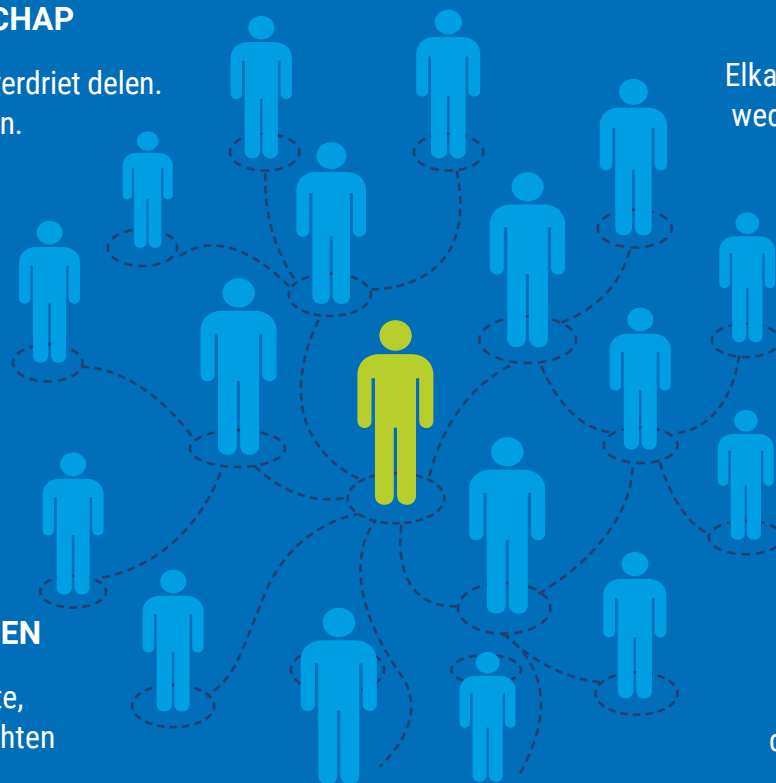
Elkaar beter begrijpen,
wederzijdse feedback

MEER WETEN

over de ziekte,
patiëntenrechten

OMGANG

empowerment,
assertiviteit,
dialogoog met artsen

Citaat van een deelnemer aan een zelfhulpgroep:
Zelfhulp betekent ook met elkaar over zorgen en problemen praten, en niet alleen maar met betrekking tot de ziekte.

Hoe werken Zelfhulpgroepen?

Zelfhulpgroepdeelnemers geven aan wat er voor hen is veranderd door deel te nemen aan een zelfhulpgroep.

Empowerment

8 van 10

Ik heb nieuwe manieren gevonden om met mijn ziekte of beperking om te gaan

Verantwoordelijkheid

8 van 10

Ik neem beter de verantwoordelijkheid voor mijn gezondheid

Informatie

7 van 10

Ik leer in de zelfhulpgroep meer over omgaan met mijn ziekte dan ergens anders

Zelfvertrouwen

7 van 10

Ik voel mij minder geremd of belemmerd om over mijn ziekte te praten

Arts-patiënt communicatie

6 van 10

Ik leer in de zelfhulpgroep om meer gelijkwaardig om te gaan met professionele zorgverleners

Motivatie

8 van 10

Ik ben gemotiveerder om beter met mijn ziekte om te gaan

Vertrouwen

8 van 10

Ik heb meer zelfvertrouwen gekregen in het omgaan met mijn ziekte

Beoordelingsvermogen

7 van 10

Ik kan de kwaliteit van gezondheidsinformatie beter beoordelen

Zelfzorg

7 van 10

Ik doe meer dingen die voor mijzelf belangrijk zijn

Gezondheid

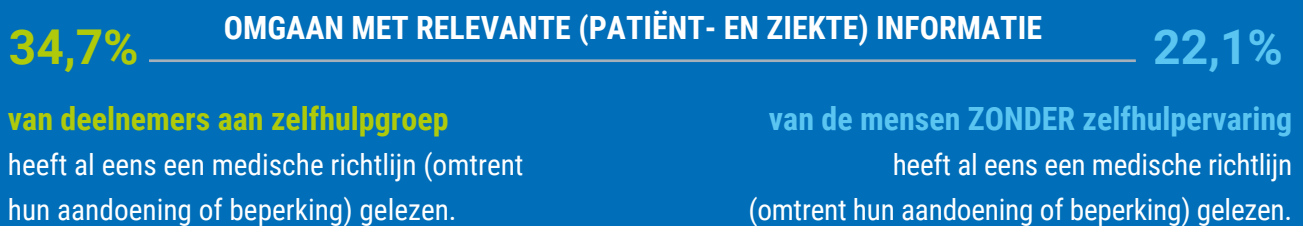
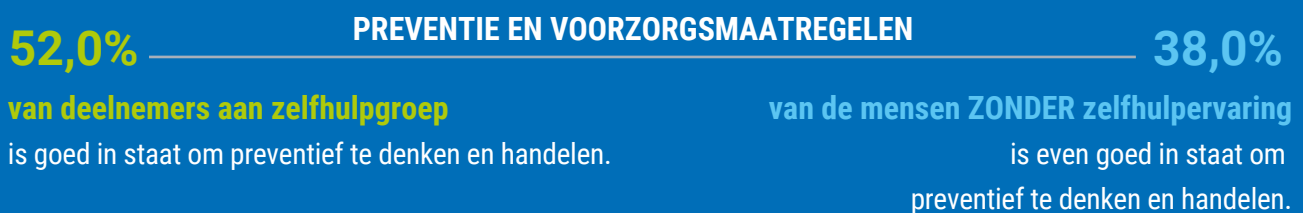
5 van 10

Ik leef gezonder dan voorheen (voeding, beweging, leefstijl)

Zelfhulpgroepen kunnen echter ook **belastend** zijn: **7 van 10** zeggen: "Het **verhaal van andere deelnemers** ervaar ik soms ook als een **belasting voor mezelf**."

Zelfhulp maakt wijzer en mondiger

bewustzijn van professionele zorg, zelfzorg en voorzorg (preventie)

Citaat van een deelnemer aan ZH groepen:

“De groep helpt mij om dingen beter te begrijpen en grip te krijgen. Helpt me betere therapieën te vinden en ook om mij een mondiger patiënt te maken.”

Deelnemers van zelfhulpgroepen leren op verschillende manieren.

Bijna alle groepsbegeleiders zeggen:

Deelnemers van zelfhulpgroepen krijgen sneller belangrijke informatie over hun ziekte dan andere chronisch zieken.

9 van 10

Deelnemers van zelfhulpgroepen zeggen:
Ik profiteer van de ervaringen van de deelnemers

9 van 10

Deelnemers van zelfhulpgroepen zeggen:
Ik ben tevreden met de behandelinformatie die ik krijg van zelfhulporganisaties

8 van 10

Deelnemers van zelfhulpgroepen zeggen:
Onze zelfhulpgroep nodigt deskundigen uit om te discussiëren over onderwerpen met betrekking tot de ziekte

Kennis over de ziekte

De SHILD bevraging laat zien: De meeste respondenten zijn goed op de hoogte van hun ziekte. Deelnemers van zelfhulpgroepen doen het iets beter dan niet-leden. De volgende afbeelding laat zien welk percentage van de vragen gemiddeld juist is beantwoord.

Mensen met diabetes type II

 69% deelnemers van een zelfhulpgroep

 65% ZONDER ervaring met zelfhulp

Mensen met prostaatanker

 66% deelnemers van een zelfhulpgroep

 55% ZONDER ervaring met zelfhulp

Mensen met MS

 61% deelnemers van een zelfhulpgroep

 61% ZONDER ervaring met zelfhulp

Mensen met tinnitus

 43% deelnemers van een zelfhulpgroep

 34% ZONDER ervaring met zelfhulp

Mantelzorgers van mensen met dementie

 72% deelnemers van een zelfhulpgroep

 63% ZONDER ervaring met zelfhulp

Ontwikkeling in zelfhulporganisaties

De deelnemeraantallen aan zelfhulpgroepen zijn constant tot stijgend.

6 van 10

we hebben meer deelnemers
als 2 jaar geleden

3 van 10

we hebben ongeveer evenveel
leden als 2 jaar geleden

1 van 10

we hebben minder leden
dan 2 jaar geleden

Succesvolle organisatie van zelfhulp

Zelfhulporganisaties hebben veel verschillende doelen en taken.

Om deze uit te voeren bouwen ze organisatiestructuren op federaal, deelstaat- en regionaal niveau op. Zij voeren verschillende maatregelen uit om de zelfhulp succesvol te laten zijn.

Interne organisatorische taken van zelfhulp

Verantwoordelijken in zelfhulporganisaties zeggen:

9 van 10

We willen onze processen verder professionaliseren

8 van 10

Wij houden ons regelmatig bezig met het verenigings- en bestuursrecht

7 van 10

We trainen onze groepsbegeleiders

6 van 10

Personeels- en organisatieontwikkeling zijn een essentieel onderdeel van ons werk

9 van 10

We spreken af hoe de organisatie werkt.

Uitdagingen voor de zelfhulp

Verantwoordelijken in zelfhulporganisaties zeggen:

9 van 10

We hebben moeite om onze leden te activeren voor taken

8 van 10

Vrijwilligers zitten aan de top van hun kunnen

7 van 10

Het werk binnen de organisaties is ongelijk verdeeld over de medewerkers

6 van 10

We hebben niet genoeg betaalde krachten

Zelfhulp is meer dan de groep

Zelfhulp zorgt voor ontwikkeling

Zelfhulp biedt training en ontwikkeling aan haar deelnemers en geïnteresseerden. Bijvoorbeeld over de volgende thema's:

Medische kennis

Gespreksvoering en overlegtools

Het begeleiden van groepen

Publiciteitsvaardigheden

Werving van deelnemers

Belangenbehartiging en politiek

Zelfhulp borgt de kwaliteit

Zelfhulp is betrokken bij de ontwikkeling en borging van kwaliteitsstandaarden in de gezondheidszorg.

Onder andere:

Certificeringen

werk in kwaliteitscirkels

ontwikkeling van richtlijnen

Zelfhulp adviseert

Zelfhulpgroepen adviseren mensen met een chronische ziekte en geïnteresseerden.

8 van 10 groepsbegeleiders zeggen:
Onze groep adviseert andere chronisch zieken.
Dit is een typische taak van onze groep.

Zelfhulp informeert

Zelfhulporganisaties maken informatiemateriaal over onderwerpen als **geneeskunde, behandelprocedures, sociaal recht en lopend onderzoek**. Deze informatie wordt niet alleen gebruikt door deelnemers van zelfhulpgroepen. Ook chronisch zieken die geen zelfhulpgroepen bijwonen, hebben er baat bij.

Wie maakt gebruik van zelfhulporganisaties?

Zelfhulp wil meedoen

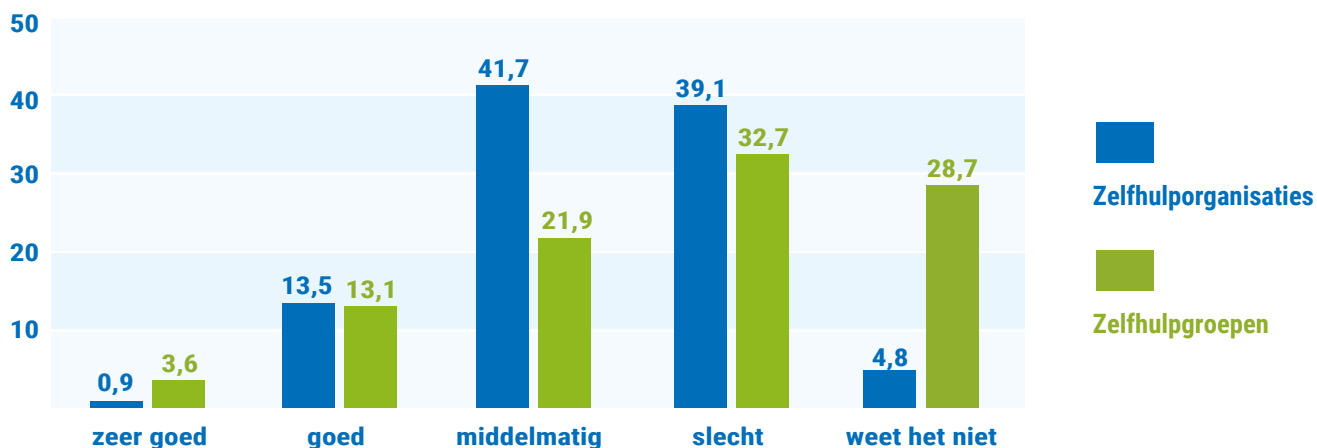

- + We willen meer **deelname aan het federaal gemengd comité** (G-BA).
- + We willen meehelpen om de **intramurale en poliklinische zorg** vorm te geven.
- + We willen helpen de **medische richtlijnen** vorm te geven.
- + We willen inspraak hebben in de besluitvorming over de **gezondheidszorg**.
- + Ons werk moet **ideologisch en financieel** worden **ondersteund**.
- + We willen meer **patiënten participatie** in het gezondheidssysteem.

Mogelijkheden voor zelfhulp om mee te doen

Hoe ziet u uw mogelijkheden om deel te nemen aan de besluitvorming in de gezondheidszorg?

Veel groepen en organisaties zijn nog niet tevreden over hun deelname aan de gezondheidszorg.

Samenwerking van zelfhulp met de gezondheidszorg

Verantwoordelijken van zelfhulporganisaties

Begeleiders van zelfhulpgroepen

5 van 10	artsenpraktijken werken goed met ons samen	6 van 10
7 van 10	ziekenhuizen werken goed met ons samen	6 van 10
7 van 10	ziektekostenverzekeraars werken goed met ons samen	5 van 10
	andere zelfhulporganisaties werken goed met ons samen	7 van 10
8 van 10	andere zelfhulporganisaties goed met hen samenwerken.	

Samenwerking met professionals en beroepskrachten

Hoe beoordelen de begeleiders van zelfhulpgroepen de samenwerking met professionals en beroepskrachten?

9 van 10

We worden serieus genomen door de professionals

7 van 10

we worden geaccepteerd door de professionals

6 van 10

we worden aanbevolen door de professionals

1 van 10

we worden door de professionals gezien als concurrentie

Activiteiten van de 'Selbsthilfekontaktstellen' (zelfregienetwerken)

De activiteiten van de Kontaktstellen zijn divers. Voorbeelden:

Samenwerking met professionals

10 van 10 Kontaktstellen zeggen:

We werken samen met professionals en beroepskrachten

Werkzaamheden in commissies en vakgroepen

9 van 10 Kontaktstellen zeggen:

Wij zijn actief in commissies en vakgroepen

Uitvoering van seminars en cursussen

8 van 10 Kontaktstellen zeggen:

Wij organiseren en bieden seminars en cursussen aan

Maken van informatiemateriaal

8 van 10 Kontaktstellen zeggen:

Wij stellen informatiemateriaal samen en publiceren dit

57-81%

Kontaktstellen zeggen:

De afgelopen jaren konden we onze doelstellingen grotendeels bereiken.

Kontaktstellen bieden ondersteuning aan mensen met een chronische ziekte en hun familieleden

Hulp bij het **zoeken** naar een geschikte zelfhulpgroep

Persoonlijk en **telefonisch advies**

Bemiddeling bij **Zelfhulpfondsen**

Bemiddeling bij **ruimtes voor zelfhulpgroepen**

Hulp bij de **organisatie van themadagen**

Contactmomenten per jaar

ca. 1.200 gevallen + Zoeken en plaatsen in geschikte zelfhulpgroepen
per Kontaktstelle

+ **Telefonische en persoonlijke vragen**

ca. 130 gevallen + Bemiddeling van **ondersteuningsmiddelen**
per Kontaktstelle

+ Bemiddeling van **ruimtes**

+ Organisatie van en deelname aan **evenementen**

ca. 80 gevallen + **Bemiddeling tussen groepen en professionals** of andere groepen
per Kontaktstelle

+ **Ondersteuning** bij het opstarten van groepen en **advies** bij problemen

+ Ondersteuning bij de **inrichting van kantoor en administratie**

Zelfhulpverleners helpen graag mee

De medewerkers van de contactpunten zijn tevreden over hun werk. Bijna iedereen zegt:

Ik voel me herkend en gewaardeerd

Ik kan mijn eigen werk vormgeven en indelen

We moeten investeren in projecten om voldoende middelen te verkrijgen

Ik ben tevreden met mijn werk.

Zelfhulp heeft veel bereikt;
het is bekend, gewaardeerd en gehoord.

Het reageert op tekorten in de gezondheidszorg
en laat de stem van de betrokkenen horen.

Het wordt niet door alle mensen gebruikt, is
misschien ook niet voor iedereen even geschikt.

Voor meer dan 3 miljoen mensen betekent het vandaag de dag:
participeren in de gemeenschap, hulp bij het leren omgaan met
ziekte, en het verwerven van kennis, zelfvertrouwen en een hogere
kwaliteit van leven.

Wir sagen danke...

(niet vertaald)

Wir danken allen Verantwortlichen aus der Selbsthilfe, die uns in der SHILD-Studie mit ihren Kompetenzen zur Seite standen:

Deutscher Diabetiker Bund e.V. (DDB)

Bundesverband Prostatakrebs Selbsthilfe e.V. (BPS)

Deutsche Multiple Sklerose Gesellschaft Bundesverband e.V. (DMSG)

Deutsche Alzheimer Gesellschaft e.V. Selbsthilfe Demenz (DAIzG)

Deutsche Tinnitus-Liga e.V. (DTL)

Bundesarbeitsgemeinschaft Selbsthilfe e.V. (BAG SELBSTHILFE)

Deutsche Arbeitsgemeinschaft Selbsthilfegruppen e.V. (DAG SHG)

Nationale Kontakt- und Informationsstelle zur Anregung und Unterstützung von Selbsthilfegruppen (NAKOS)

Deutsche Hauptstelle für Suchtfragen e.V. (DHS)

Allianz Chronischer Seltener Erkrankungen e.V. (ACHSE)

Kindernetzwerk e.V.

Deutscher Paritätischer Wohlfahrtsverband - Gesamtverband e.V.

Wir danken allen Akteuren im Gesundheitswesen, die uns bei der Gewinnung von Teilnehmenden tatkräftig unterstützt haben. Besonderer Dank gilt allen chronisch erkrankten Menschen, die in Interviews und Fragebögen ihre Meinungen, Einstellungen, Erfahrungen und ihr Wissen mit uns geteilt haben.

Das SHILD-Team

Universitätsklinikum
Hamburg-Eppendorf

Universitätsklinikum Hamburg-Eppendorf (UKE)

Dr. Christopher Kofahl
Dr. Stefan Nickel
Silke Werner
Prof. Dr. Olaf v. d. Knesebeck

Medizinische Hochschule
Hannover

Medizinische Hochschule Hannover (MHH)

Prof. Dr. Marie-Luise Dierks
Marius Haack
Silke Kramer
Dr. Gabriele Seidel

Universität zu Köln

Universität zu Köln:

Prof. Dr. Frank Schulz-Nieswandt
Dr. Ursula Köstler
Francis Langenhorst

Impressum:

Universitätsklinikum
Hamburg-Eppendorf

Universitätsklinikum Hamburg-Eppendorf
Institut für Medizinische Soziologie

Dr. Christopher Kofahl
Martinistr. 52
20246 Hamburg
kofahl@uke.de

Medizinische Hochschule
Hannover

Medizinische Hochschule Hannover
Institut für Epidemiologie, Sozialmedizin
und Gesundheitssystemforschung

Prof. Dr. Marie-Luise Dierks
Carl-Neuberg-Str. 1
30625 Hannover
dierks.marie-luise@mh-hannover.de

Gestaltung/Layout: Gabi Wachhaus - www.emma-stil.de

Druck: DruckTeam - www.druckteam.de / 1. Auflage April 2018

Online unter: www.uke.de/shild/

Nederlandse vertaling: door Wim Raaijmakers en Jo Maes voor Zelfregietool.nl

Online: www.zelfregietool.nl/over-zelfregietool/onderzoekresultaten

Gefördert durch:

Bundesministerium
für Gesundheit

aufgrund eines Beschlusses
des Deutschen Bundestages